

Респондент. (вік на момент запису інтерв'ю 56 років).¹

Хто записав: виконавчий директор проекту «Сільські громади Чернігівщини в умовах війни та окупації: Досвід виживання і боротьби» Олександр Кривобок.

Дата запису: 10 березня 2023 р.²

Місце запису: село Дорогинка Ічнянської ОТГ Чернігівської області³.

Спосіб проведення інтерв'ю: аудіозапис на диктофон.

Респондент. Колони йшли вдень, спостерігали ж. Колона йде, розвідники ж поїхали значить до церкви [в центрі села]. Їде колона, вже вони її зустріли – і туди ж на Велику Дорогу отудою через Калиновку, вони ж їх зустрічали постійно. Ну це ж ми вже ж чуємо, орієнтуємося: поїхали в сторону Бакаївки, вже слідкуємо, поїхали вже в сторону сюди ж більше до центру [села], відслідковували. А то ж уночі теж. Сну ж такого не було, тому що в хаті вже вибирали місце ми з чоловіком, спали: стіна-диван, ми долі. Тут піч, груба стояла, дак уже ж боялися, з якого боку щоб не стріляли, щоб хоть між якимись застінками. Ми на полу, ну можна сказати, час перележували. Не то що спали ми, там спати було неможливо. Ми й не роздягалися, щоб можна було швидко вискакувати.

Ну й ото в одну ніч, я не знаю, яке це було число, ну мабуть ще до 9 березня, бо ще тоді таких масованих обстрілів не було. І от вночі чуємо: йде колона. Їде ж, дак прямо двигтить, все можна рахувати – скільки пройшло одиниць, не дивлячись. І тут йшла, йшла, йшла колона, і тут раз – рух зупинився. Мотори гудуть, воно ж чуть, вібрація йде, на підлозі ми лежимо, дуже чутно. І я чоловіку говорю, кажу: «Шось не їдуть. Стоїть колона». Він каже: «Да шо ти». Кажу: «я ж чую». Ну, а я [як за професією] вчитель музики, так у мене музичний слух і я чую, що вони на місці стоять. Я вихожу, дивлюся в вікно, а це ж уся траса і так як у нас гараж, трактор стоїть в гаражі і видно, що весь гараж оцей світлом прямо отак облитий. Фарами із техніки все засвічено. Давай дивиться у вікно оце. Видно ж сюди на оцю

¹ Персональні дані респондентів не вказано з міркувань безпеки.

² Інтерв'ю публікується з уточненнями, зробленими в ході усної розмови з респондентом 15 вересня 2023 р.

³ Примітка: Примітка: село Дорогинка Ічнянської ОТГ знаходилось у зоні окупації та руху російських колон з 25 лютого по 31 березня 2022 року. Респондент розповідає про пересування селом російської техніки та військ, обстріли села, пожежі та боротьбу селян із ними, стихійну евакуацію місцевих жителів тощо. Відеоматеріали про події в цьому селі, зокрема про протидію окупантам включені у документальний фільм телеканалу 2+2 «Безстрашні селяни». URL: https://www.youtube.com/watch?v=2WW_zchZOWM.

дорогу, аж прямо до школи осюди видно. Із вікна як стать у одній кімнаті видно прямо сюди. І оце ж я як стала, глянула у вікно, а тут повністю вся траса освітлюється фарами, вся колона стоїть. І це ж стоїть ця колона, і тоді починається (на дверях отакі защіпки в нас; ми на дві защіпнулися, на дві защіпки), починається вібрація, ну в нас уже тоді страх ужеж великий. Починають оці защіпки .. тарабаніть. Я кажу: «Наверно йдуть уже до нас у хату». І вже такий страх, чоловік уже бачу – він за мене злякався. Сумка стоїть оце з документами у нас стояла при виході щоб швидко. Він швиденько приніс цюю сумку в кімнату, ну і вже думали, у нас у спальні вікно відкривається і вихід на город. Ми вже думали тоді туди чи вистрибувать чи хтозна що робить, ми не знали, що робить. І тоді оце після цього моменту починає заводиться техніка і починається рух. І колона – я глянула у вікно, – вони перемигуються ліхтарями, і колона рушила. Ну, такий стрес пережили, шо я казала: нам страшно було хтозна, страшніше.

Чи тоді як у дворі стояла. Це було на Явдохи, 14 березня. Був сонячний день, тихо, я зібрала на городі чорнобривців, і стояла з ними у дворі. Ми ще тоді не орієнтувалися [що] безпілотники летять, а вже пізніше почали розуміть. І чули, в дворі стояли оце ж такі [звуки], наче мопед їде, і тут ну наче тихо, нізвідки прямо над головою отак у мене пролітає, перелітає ..

Безпілотник?

Респондент. Ні, не безпілотник. Це вже був уже якийсь чи снаряд чи міна якась, з якогось уже знаряддя, ми думали шо то мо[же] «Гради» чи хтозна. Ну короче пролетів над головою якийсь снаряд і перелітає через дорогу; там у нас хата нежила, у людей – і падає там на городі взрив отакий. Це перед моїма очима вибух отакий. Прямо піднялося – земля вся піднялося. Чоловік швиденько за мною, кричить, куртку виносить, бо я так вийшла посеред двору, така ясна погода, хтозна як. Він тіки біжить, і вже другий снаряд летить уже туди дальше, в болото летить. Ну виявляється, шо в цей час наші, тероборона чи я не знаю чії, вже можливо і військові із Ніжина, підрозділ можливо якийсь, отут хотіли перекрить дорогу, на греблі [за селом] перекрить дорогу [російським колонам]. Звозили туди і щебінь, і каміння, і плити, і блоки тягали туди. І більше всього шо росіяни цілили [в них], і це ж недалеко, ось тут гребля, через болото. Ну і отож воно видно не долетіло, і все падало осюди оце там на оцю сторону, в болото, оце сюди падали ці снаряди. Дак я казала: нам хтозна як страшно було, від чого страшніше – чи шо колона стане під двором, чи від того шо летить на тебе прямо над головою. Можеш сидіть у хаті – отак аж дребезжить уся хата. Не знаєш, спускаєшся..

Ми у погребі ховалися. Я заховалася вночі, ще сну немає, я спустилася в погреб, кажу, я поїду хоть час, може хоть очі закрию. Укуталася ж, і це 9-го, 10-го березня був мороз такий, що мінус 10 градусів. Було холодно. І я вдень отак же наче прилягла там, і наче шось уже тихо було, наче й дрімать почала. Залітає чоловік у погріб і каже: піднімайся, переходь на оцю сторону погребя, там де не навпроти дверей, бо у нас під воротами каска. Російські ходять. Він відкрив оцей же ж гараж, що я казала, [що] в нас там трактор стоїть. Виходить хотів з гаража, тоді, каже, очі підняв, а в нас під ворітьми, буквально два метри, отак як я до вас [сиджу], каска в нас за забором. Я ж тоді швиденько назад, і вони трохи пройшли од нас. Пішки йшли, і він прийшов у погріб, каже: сідай на цю сторону (там картошка у нас була заложена сітками), переходь на цю сторону, бо.. А я кажу: куди на цю сторону? Давай будем виходить отсюда і давай якось виб'їрається. А перед цім попросила, там у нас такого виходу немає і у дворі отак все на видноті, якраз прямо. Все на видноті, не можна нікуди нам звернуть. Даже перебігать до погребя треба через двір перебігать. І я попросила, щоб за погребом у нас так од сусіда заборчик, кажу: випиляй отакий прохід, щоб можна було за сарай якось. Ну мало лі, шо доведеться. Ну і от якраз же й довелось. Ми поза цім із погребя вибралися і поза сараями вже ж ховалися. За сараями, за сараями, де які у нас там невеличкі пристройкі ховалися. А бачили, шо отак по всій дорозі розтягнуто так групами ішли. Ну короче вони йшли, йшли, йшли з боку Бакаївки осюди в сторону центру, а тоді під'їхав БТР і найближча група сіли на БТР і поїхали. Оце тоже було страшно. Кажуть: а шо ж в селі. Ну до нас не дошли вони якось, вони отам з того хутора заходили. Там заходили і шукали, незрозуміло шо шукали. Вони находили, ще у Ніни Глюкової дідова .. шинель стара, дідова ще. Так допитувалися, що це таке. А вона шось обізвалася, дак [сказали] «Много, бабушка, спрашиваете». Тому оце такі були ще випадки. А звичайно ж було таке: перший обстріл, це тоді отам підірвали в кінці села, дак перший раз до нас залетіло, оце й зараз у нас у хаті; влетіло, стримить у нас у хаті. Влетіло над карнизом з одного боку, і перелетіло через кімнату, і застряло над стенкою. Ми зразу й не бачили, й не зрозуміли як. Кажу: шось стріляють, а він [чоловік] каже: то далеко. А тоді чуєм, летить уже, карниз уже падає, вже затарабаніла посуда. Я кажу: та ні, це вже похоче в нас у хаті. І ми вже швиденько давай з кімнати, він за мене, каже: давай швиденько, перебираємся в ванну. Ми в ванну вскочили, він отак на мене впав. А тут обстріл іде кулеметні такі, автоматні череді.

І оце перший обстріл 9-го березня було таке. І таке відлуння йде – незрозуміло, звідки стріляють. І стріляють, таке враження, шо наче з усіх сторін це було. І пока оце перейшло оце все, це колона вони перестріляли оце

так, і оце ж у цей день і вони ж і в школу вцілили, вони тоді все оце обстрілювали.

Дак ввечері посідали вечерять, дак я почала, якось так я трималася, а тоді розплакалася й кажу: оце тобі день народження Шевченка! Якось так чогось у мене ще й асоціація оце з оцім усім. Оце був іще й такий випадок. Ну й звичайно, уже ми тікали останні два дні, вже не можна було перебувати там канешно, і ми перейшли на ту вулицю

В інший край.

Респондент. До чоловікової сестри. Поперед цім ми може б і ранче перейшли, дак там було усього 13 чоловік. Оце діти, онукі в їх, оце тринадцять чоловік, усі ж. На Кутах⁴, туди всі перейшли, бо у брата там хата на краю села, дак там вобщє саму першу її розстріляли, там такі збитки нанесли – і горіло все, і .. займається ж сільським господарством, не одна [нерозбірливе слово] – і техніка, і зернові, й соя, – все було знищено, погоріло.

Ну оце так у нас перший раз обстріляли, а тоді вже.. його поранили. Лікаря не було вже тоді, виїхала лікарка.

А вона під час цих подій виїхала?

Респондент. Так. Вона першу ще йому допомогу надала, а вже потім, уже пізніше вже ми самі обробляли й рани йому і перев'язки робили вже.

Бо староста казав, наче ж була спочатку лікар у селі.

Респондент. Ну вона спочатку була, а потім сказали, що нібито їй чи пропонували співробітництво, і вона не захотіла.

А, окупанти з нею спілкувались?

Респондент. Ніхто ж не знає, як насправді це було, чи .. версія така ходила. Бо вона виїхала, боячись за свою сім'ю, і не хотіла співпрацювати з окупантами.

Вона з сім'єю виїхала?

Респондент. Ну виїхала, чоловік залишився, а з сином вона виїхала. І зараз вони за кордоном, і дитина навчається в нас дистанційно. Ну це такий випадок був.

Ну, а тоді коли ми перейшли, два дні залишалося. Ну аби хто знав, скільки тих днів лишилося, дак наче уже не можна було витерпіть. По-перше, ми знесилені, їсти нам вдавалося раз десь поїсти [за день], і то.. Милися ми до шести ранку. Це так: схватилися, води нагріли буквально, світла ж у нас не було. Не було в нас повністю світла, зв'язку не було. Ми сиділи оце так. І

⁴ Кути – північно-східна частина села Дорогинки, віддалена від основних доріг, біля болота.

оце в шість ранку, пока ще не почався рух, пока ще не почалися обстріли, нагріли води швиденько, і оце так: верхню частину роздяглися до пояса, швиденько помилися, одяглися, бо не знаєм, що на наступну секунду може бути. Шо ми..

Оце так ми бігали, а тоді вже шо діти теж виходили.. Оце розказувала вона за свою сусідку, дак уже ж получається, чоловікового брата там розстріляли будинок, і діти перейшли, і отам я казала, [на Кутах, у чоловікової сестри] тринадцять чоловік їх всіх жило. Вони тікали із своєї хати, уже ж і по темному, і по видному, і городами й болотом, кудюю тільки могли. А тоді ж уже й там, куди втекли, сидіти їм не було змоги. І вони, діти вирішили йти самі [на Ніжин]. Діти й онуки, оце ж уже братові діти. І вони йшли по полю, там де були міни, оце так ішли – скажіть, як [назва села], – до Перебудови. Ішли до Перебудови, а вже з Ніжина там же ж через блокпости хлопці вже виїжджали, і їх оттуда вже забрали. Але ж дойти туди – це .. А мати й батько їх, брат чоловіка, залишились тут. Мати, це ж жінка їхня получається, цих дітей мати вже ж, дак я не знала, як її успокаювать, тому що в неї була така істерика, вона падала перед іконами, вона молилася, кричала, плакала. Вже вона прощалася з дітьми. Пока вже ж не дізнались [що перейшли мінні поля і дійшли до Ніжина]. І оце ж вони в нас, старший брат чоловіка і жінка його (а діти їхні з онуками жили тоді на Кутах) ночували тоже наверно суток п'ятеро. Ну може б іще і не наважилися самі перейти туди. Ну а вже ж брат старший каже: давайте отсюда йти. І ми зібралися, понасипали худобі, ну з таким, щоб вертаться зранку пораться.

І ми пішли туди ж на Кути. Ну і ніч переночували, а на другий день уже начали виходить уже війська [російські]. І це ж кажуть.. дозвониться ж нікуди ж не можна. Дзвінок поступив, кажуть: горить хата. Згоріла моя хата. Ну, скажем так, шо я, в мене перший чоловік помер і по сусідству я вийшла, не вийшла заміж, ну, жили цивільним шлюбом.

Моя згоріла хата. І ще я ж кажу, зранку попорались. Я наче відчувала, прийшла, кажу: пойду гляну чи ніде хоч у вікна не попало. І я обійшла всю хату, всі вікна ціли. Я наче попрощалася з тією хатою. І наверно уже одинадцята година дня, десь отак, півдвана[дцяті]. В останній день, уже ж чули, шо колони йдуть, уже все. І дзвонять, уже дзвонять не мені, дзвонять до їх. Люди намагалися переказать. Зразу дивилися – з бовдура йшов дим. Ще сусідка через дорогу, це потім вона розказувала: «Дак чоловік накричав на мене, каже: вона он піч топить, а ти й досі не можеш запалить». Куди ж тут, як вони йдуть, куди ж тут топить. А тоді ж добрали, шо воно ж горить. А передзвонили ж зовсім треті люди. І тут же чоловік бере велосипед, і їде.

Того що в нас получається в старому сараї, оце ж де ця хата моя, старий сарай, дальше і постройки, й гараж, і хата – все рядом. І ми ж ховали солярку, ховали, бо це ж готовилися сіять, все. У чоловіка трактор. Переховали все у старий сарай. І це ж получається, ця хата горить, тут у сараї наведено 200 літрів солярки було оце ж у каністрах. Воно й зараз каністри під цим стоять, під прицепом. Прицеп у дворі стояв, собака. [...] Чоловік бере велосипед – і їде по оцій береговій і осюдою. Якраз получається напереріз, оце як колона йде, йому треба через дорогу, щоб сюди поза школою, болотами і отам напротів вийти, перейти через дорогу, щоб до хати. І тут тільки він наче проїхав, ну хтозна, все тліло у нас, душа тліла, – починається отут у центрі стрільба. Я не знаю, чи він встиг, чи не встиг виїхати у цю дорогу, чи де він. Телефоную сусіду, який через дорогу отуди де..

З другої вулиці?

Респондент. З другої вулиці. Ну видно, так через городи [йому] видно що там відбувається. Дзвонимо, що він? Кажуть, бігає з відром. Сам. Вони туди не йдуть, бо все ж стріляє. Бігає з відром – оце що почули. І тоді вже наведено годин до чотирьох ніхто ніякої звістки не мав. Хтозна, ніхто туди не піде. До кого не дозвонимся, кажуть: хлопці повиходили там на тій вулиці. Каже: ми туди не підем. Тому що боялися, зрозуміло. Тоді вже я дозвонилася до Тамари Василівни, через три хати там. Дозвонилася, кажу: пойдіть, гляньте, чи живий, чи де він, чоловік. Ну вже так наче вийшли, наче не так чуть було що. Коли ж вони пішли, передзвонюють, кажуть: уже хату нічого тушить, вона вже чекає щоб упали стіни, далі не перекинулося. А він поливає коробочку на сараї. Уже зайнялася коробочка на сараї, і він почав гасить ото коробочку, не дав перекинутися, ото ж носив, а носив. Уже потім він розказував, як він носив. Оце так, наче в колодязі набрав відро води, ті[ль]ки йти – їдуть, обстріл іде. Падаю, відро кидаю – і за колодязем, і в сарай вскакував, за скриню, каже, ховався, і ховався за фундаментом оцієї хати вже ж, що горить, уже й там [ховався]. Ну де приходилося, там і падав. Ну, і звичайно, він як приїхав, дак плакали ми всі там, і він плакав, і ми плакали. Я казала: хтозна як було страшніше, чи в хаті сидіть – непонятно з якого боку може до тебе прилетіть, чи у погребі, що можуть зайти і кинуть гранату. Тому що оце правда, вони кинули у коридорі у погріб, вони прямо у погріб кинули гранату. Перед цим сиділи там раніше..

Це отам скраю села?

Респондент. Сама перша хата. Перед тим там сиділи, [і] діти сиділи, всі ж вони сиділи там. А тоді ж, як обстріляли їх. Прямо, що вони виглянули із погреба, а тут повна хата вже диму. Вони вже думали, що вже й хата

повністю горить. І вони давай вибіратися з погребя. І напевно до їх оце тричі так заходили. І оце систематично техніку всю перебили, ангар там вже, комбайн у дворі. Ну він фермером, займається фермерським господарством, в нього по полях він позабірвав паї, і сам обробляє. От. Дак їм кинули гранату. Вони [у той день] од нас прийшли поратися, бо там ще ж худоба якась оставлялась. Прийшли – а воно там вже у коридор заходиш, у коридорі погріб, і відкритий, туди прямо вкинули гранату. Так шо. Дак після того ото чоловік каже мені: переходь. Я кажу: ні, кинуть гранату, зараз одкриє ось тобі погріб, і кине гранату, і все. Так шо було дуже страшно.

Тут розстріляли ж ото хлопця. Бачили ми у вікно. Вже мого сина однокласника, Микола Скляр його звати. Дак його видно, ну чули, шо, я зразу подумала, шо може розстрілюють нам трансформатор. Він недалеко від нас там, трансформатор. А виявляється, шо там у дворі хлопці були ж. І це їхня хата згоріла, спалили. Я не знаю, може це і не випадковість, шо може вони так знали, шо там ці хлопці були, дак вони намагалися ту хату розстрілять, а попали може в мою хату.. Не знаю. А може просто отак хаотично яось стріляли. Ну найшли ми таку гільзу чималу. Показав чоловік. А 31-го числа, вже як виходили вони стояли, їхали й Камази, і оце все техніка йде, вони стоять на цьому, БТРи, ручни кулеметами оце все ж вони стріляли, куди очі бачили. Їхали, прямо їхали по колодязям, по заборам їхали прямо оці. Це бачив мій чоловік. Металопрофільний оцей же забор повністю людині завалили.

Я ж кажу: вернулися, собаку чоловік одв'язав, правда ж [перед тим], бо біля хати собака прив'язаний, дак собака бігав по городу, живий залишився.

Худоба не постраждала ваша?

Респондент. Ні, худоба, там уткі тіки були, дак худоба не постраждала. А саму собаку одв'язав чоловік. Ходили вони [*нерозбірливо кілька слів*]. Прийшли, ну шо там уже було? Одне згарище. Ну, шо залишилось.

Ну і до цього часу. Перший раз прийшли, поліція ж склали протокол. Тоді другий раз ще через півроку приїхали у сільську раду, позвали, ще раз написали про те шо, судове чи я не знаю заведено.

Слідчу справу, мабуть.

Респондент. Слідчу справу. Другий раз оце так. І мабуть, і все. І видали акта на руки. І дуже й не поцікавились, чи ви живете, де там ви живете. Чи ви по сусідству живете, чи вас отой дядько може вигнав, як уже не подобається, чи ще яось там. І даже і мова не велась. Ну а коли ж отак же вже почалось, нас обстріляли, вже це; моя сестра в Ічні. І ми старались уже знайти зв'язок

хоч трохи якось спілкувалися. Вона просила, теж дзвонила до нашої [міської голови], як її..

Бутурлим?

Респондент. А, Бутурлим, і питала про евакуацію. Ну відповідь була така: «Хто хотів, того евакуювали». А евакуювали: в нас одна породілля була, і старосту з дітьми, я не знаю яким чином, ну теж евакуювали. Решта, а решта, хто як міг, так і ..

Проект «Сільські громади Чернігівщини в умовах війни та окупації. Досвід виживання і боротьби» започатковано у грудні 2022 року. Співорганізатори – Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя та "Історико-краєзнавче товариство "ІЧНЯНЩИНА". Метою проекту є збір усних свідчень жителів сіл Ічнянської територіальної громади Чернігівської області, які пережили досвід окупації російськими військами у лютому-березні 2022 року.

Матеріали проекту підготовлені за сприяння Інституту гуманітарних наук (IWM) в рамках програми «Documenting Ukraine».